

Boekbesprekingen

Wam de Moor

Een handleiding voor leeskringen

Wie het lezen bevordert kan op steun van het ministerie van WVC rekenen. Tijdens het symposium van leeskringleiders op 27 en 28 november 1992 werd het eerste exemplaar aangeboden van de *Handleiding voor Leeskringen* aan de vertegenwoordiger van het ministerie, mevr. B. Insinger. Het boekje is een nieuw signaal dat instellingen die zich met leesbevordering bezig houden niet langer langs elkaar heen werken, maar, zoals NBLC, Schrijvers School Samenleving en De Literaire Salon hier hebben gedaan: een gemeenschappelijke doelstelling ook vertalen in produkten, gemaakt onder gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Het boekje telt 88 bladzijden, waarvan precies de helft voorbereiding is op de eigenlijke praktische handleiding die Jef van Gool hier biedt. In die helft vinden we vier stukken: de tekst van de lezingen die Marita Matthijsen en Ria de Herder hebben gehouden tijdens het congres over leeskringen dat NBLC, De Literaire Salon en SSS op 17 september 1991 organiseerden, en twee persoonlijke verslagen van ervaringen met leeskringen.

Van dichtgenootschap tot leeskring

Het betoog van Mathijsen is niet zozeer praktisch als onderhoudend. Hoe was het gesteld met de leesgewoonten van onze betovergrootvaders en -moeders? Gemiddeld een kwart van de bevolking kon niet eens lezen en vrouwen hadden daarbij nog een achterstand op mannen, mensen van beneden de rivieren op de Hollanders. Voor boeken hadden de meesten geen geld. Eigenlijk was alleen de beter gesitueerde burgerij in de gelegenheid leesclubs te vormen. De rest was 's avonds te moe om bij kaars of oliepit een geestelijk of literair werkje ter hand te nemen, laat staan daar met gelijkgestemden over van gedachten te wisselen.

Met humor en kennis van zaken gaat Mathijsen in op het brede scala aan leesclubs dat zich van Uithoorn tot Maastricht (als enige plaats in Limburg trouwens) zette aan het lezen 'Tot leering en uitspanning', 'Ter bevordering van kennis en vriendschap' of 'Ter vermeerdering van kunde en goede smaak'. Ze vertelt hoe, vanaf 1770, de leesgenootschappen ontstonden, in eerste instantie uit de aloude dichtgenootschappen die na de Rederijkers het literaire panorama hadden bepaald, versteend waren in hun ijdel vertoon van literariteit, maar omstreeks genoemd jaar de luiken openzetten en in de frisse wind kwamen te zitten. In strijd hiermee is daarna Mathijsens opmerking dat 'de eerste leesgenootschappen niet in de literaire hoek gezocht (moeten) worden'. Men kwam aan het einde van de achttiende eeuw vooral bijeen om zijn kennis te vergroten of om zijn politieke voorkeur te staven. Pas in de negentiende eeuw bloeit het letterkundig lezen op. Men gaat voor

gemeenschappelijke rekening boeken kopen en deze uitwisselen. De leeskring ontstaat en wordt, wanneer men ook voordrachten houdt, een leesgezelschap. Leessociëteit, leesmuseum en leeskabinet verwijzen naar kapitaal en een eigen leeszaal. Alleen welgestelden konden zich zo iets permitteren. Mathijssen verklaart het succes van de leeskringen uit de opkomst van de roman. Gedichten en stichtelijke werken waren, omdat men geneigd was die te herlezen, individuele aanschaf meer waard dan romans, maar bij het rouleersysteem van de leeskring kon men bijblijven zonder zich in de kosten te steken. Boeiend is de informatie over de interne organisatie. Er moeten tussen 1781 en 1849 minstens 924 van die leeskringen zijn geweest, hoofdzakelijk ten noorden van de rivieren. En daarnaast waren er voordrachtsgenootschappen zoals de Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid die in 1833 in Leiden werd opgericht en waarvan bijvoorbeeld Beets, Kneppelhout en Hasebroek lid waren. Zulke rederijkerskamers genereerden bloemlezingen met dramatische poëzie en leerboeken voor voordrachtskunde. En ten slotte werd het lezen bevorderd via de letterkundige genootschappen die schrijvers uitnodigden voor literaire avonden. Het nog altijd actieve Oefening Kweekt Kennis en Diligentia in Den Haag zijn zo ontstaan.

Aanvullingen op Tsjip

Lazen we in Tsjip 2/3 dat in groepen die langere tijd samen lezen vanzelf vriendschapsbanden worden aangeknoopt, in dit boekje bevestigt *Joke Linders* hoe vanzelfsprekend intellectueel genoeg en vriendschappelijkheid samengaan. Haar leeskring, volgend jaar een kwart eeuw oud, las en leest allerlei boeken van belang, aanvankelijk vooral fictie (Fromm, Adorno), tegenwoordig ook veel fictie: Dostojewski en Konrad zo goed als Haasse en Noordervliet. *Hanneke Eggels* was de tien jaar oudere vrouw die met vijf mannen alle gedichten van Achterberg las, twaalf op een avond, honderd avonden lang. En men at er lekker bij, vooraf, net als de club van Joke Linders doet.

Een interessante aanvulling op het stuk van Wilma Schakenraad en Marie-Thérèse Spronken in Tsjip 2/3 vormt de belangrijke bijdrage van *Ria de Herder*. Zij vertelt hoe twintig jaar geleden de afdeling Drenthe van de platelandsvrouwen het initiatief nam tot literatuurclubs. In samenwerking met de Provinciale Bibliotheek Centrale Drenthe werd een zo degelijke structuur opgebouwd, dat nu in totaal meer dan 3000 vrouwen uit de drie noordelijke provincies van het aanbod gebruik maken. Per seizoen leest men vier tot vijf boeken; de gespreksleidsters bereiden zich door middel van een aparte bijeenkomst voor en er wordt aan het einde van het seizoen goed geëvalueerd, zodat steeds rekening wordt gehouden met de wensen van de deelnemende vrouwen. Prijs, leverbaarheid, moeilijkheidsgraad en kwaliteit zijn de belangrijkste criteria die meespelen bij de keuze van de werken. Zakelijk, informatief en stimulerend.

Praktische handleiding

De eigenlijke handleiding van Van Gool is helder en logisch opgebouwd, van oriëntatie en voorbereiding naar de bijeenkomsten van de leeskring en de extra activiteiten naast het lezen en bespreken van de gelezen boeken. In 1990 heeft het NBLC onder bibliotheken een enquête over het functioneren van leeskringen gehouden, waarvan de resultaten niet gepubliceerd zijn. Daaruit onder meer put Van Gool om vast te kunnen stellen wat de voornaamste motieven zijn die mensen doen besluiten om zich aan te melden voor een leeskring of er zelf een te beginnen. Van Gool onderscheidt een zevental motieven om dat te doen.

Wie zich herinnert wat in Tsjip 2/3 is geschreven over het gezelligheidsaspect dat voor veel leeskringen zo belangrijk leek, kijkt op bij de mededeling dat *sociale* motieven bij leeskringen die via vrouwenverenigingen en bibliotheken worden georganiseerd 'maar een zeer ondergeschikte rol spelen'. Bij deze clubs gelden in hogere mate *emancipatorische* beweegredenen. En verwant daaraan is het *pedagogische* motief: ik wil weten en begrijpen wat mijn kinderen lezen. Vanuit dat motief zetten zich zo'n dertig jaar geleden, toen Wolkers, Hermans en Reve begonnen op te spelen in de literatuur, heel wat moeders aan het lezen van *Een roos van vlees* en *Op weg naar het einde*.

Met rooie konen aan de slag en later zonder blikken of blozen alles lezen. Is men eenmaal geëmancipeerd dan blijft het heerlijk met gelijkgestemden te discussiëren over het gelezene; dat is een *intellectueel* motief. Of, als het gaat om eigen achterstand in te lopen, want je kunt wel ooit van literatuur gehouden hebben, maar dat zakt weg als je er niks aan doet; *educatieve* drijfveren, ze lagen aan de basis van de Drentse literatuurclubs waarover Gerlien van Dalen zo'n aardig boekje heeft open gedaan.

Instellingen als bibliotheken organiseren leeskringen uit *ideële* motieven, want dat is hun streven naar leesbevordering uiteraard. Men kan zich met enige verbeelding ook nog wel een handenwrijvende uitgever of boekverkoper voorstellen die een leeskring op poten zet, maar een leeskringleider kan zulke *commerciële* motieven beter vergeten: het werk wordt nooit beloond naar het niveau waarop het gegeven wordt.

Waar zijn de mannen gebleven?

Ze zijn er in vele soorten, van Rooie Vrouwen tot Rotary, van Volksuniversiteit tot Vereniging van Vrouwen met een Academische Opleiding, maar ook kerken, studentenpastoraten, ontwikkelingssamenwerkers, moeders en zomaar vriendenclubjes zetten leeskringen op. Wat opvalt, als je het allemaal achter elkaar ziet opgedist bij Van Gool: heel veel vrouwen en o zo weinig mannen zoeken contact met elkaar over het in stilte en alenigheid gelezene. (Zouden daarom de letterenstudies steeds minder jongemannen interesseren en steeds meer meisjes aantrekken; heeft lezen verloren aan status? Een macho-activiteit is het zeker niet!).

Leeskringen tellen tussen de vijf en de vijftien ('de absolute grens') leden; ze komen vier tot acht keer per leesseizoen bijeen, slapen in de zomer, en

als ze duchtig samenwerken met de bibliotheken, zoals in de noordelijke provincies, lezen ze allemaal dezelfde boeken, in dit geval vier of vijf per jaar. Dat klinkt misschien bedillerig, maar het is de enige manier om mensen de kans te geven leenboeken of boeken tegen zeer gereduceerde prijs te gebruiken voor hun leeskring.

Dienstverlening en durend onrecht

Een voorbeeld van dienstverlening aan de kringen is het gebruik van de zogenaamde *Leeswijzer* in Overijssel. De zesde versie daarvan telt 284 titels. Van elke titel in deze Leeswijzer kunnen maximaal tien exemplaren worden geleend voor een periode van vier weken ad f 1,- per exemplaar. In Noord-Brabant is een Leesclub-collectie van plm. honderd titels beschikbaar, eveneens in tien exemplaren. In Zuid-Holland bestaat een geautomatiseerd netwerk waarop zeventig bibliotheken zijn aangesloten. Kunnen ze precies zien waar iets in tienvoud valt uit te lenen. En Friesland heeft voor leeskringen een apart computerprogramma ATOL: aan de hand van de jaarprogramma's van leeskringen roostert ATOL exemplaren van de boeken over verschillende groepen, met alle administratie van dien. Een adembenemende ontwikkeling.

En dan de bijeenkomst zelf. Knipselkranten, documentatie over auteurs, de DOTA (Documentatie van Tijdschrift-Artikelen) en BNTL om dieper in het werk te duiken, reizende tentoonstellingen van het NBLC, het is ons bekend. Zoals ook iedere lezer van dit blad vertrouwd zal zijn met de mogelijkheden van SSS, het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum en de informatiecentra voor buitenlandse literatuur zoals de British Council het Goethe Instituut en Maison Descartes. En voor Nederlandse lezers is ook het Vlaams Cultureel Centrum 'De Brakke Grond' eventjes vreemd terrein. De nieuwste aanwinst staat ook al in Van Gool's boek vermeld: LiteROM, een CD waarop, ik meen, zo'n 30.000 recensies bijeen staan geperst. Allemaal te raadplegen. Het is begrijpelijk dat de Vereniging van Journalisten enig gemor heeft laten horen: er is een uitleenvergoeding voor elk boek dat de bibliotheek uit (en hopelijk in-) gaat, maar de recensent spint er geen garen bij wanneer zijn stuk over het boek eindeloos geraadpleegd wordt. Onrechtvaardig is dat wel, maar niet onrechtvaardiger dan het al was toen al die knipsels in de mappen hingen als palen in een rokerij.

Jef van Gool, Frank Hockx, Dick Welsink (red.), *Handleiding voor Leeskringen*. NBLC, 's-Gravenhage 1992. ISBN 90 6252 838 4. NUGI 300.

